

UDK 949.713 : 342.25(497.1) : 349(497.13)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 11. XI. 1992.

Politički program skupštine dubrovačke oblasti 1927.—1928.

FRANKO MIROŠEVIĆ

Školska knjiga, Zagreb, Republika Hrvatska

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca prema odredbama Vidovdanskog ustava bila je podijeljena na oblasti. Od ukupno 33 oblasti jedna je bila i dubrovačka oblast. U središtu su autorove pozornosti u ovoj raspravi aktivnosti koje poduzima oblasna skupština dubrovačke oblasti na revidiranju centralističko-unitarističkog uređenja. Oblasna skupština s većinom članova HSS, pod utjecajem stranačke središnjice u Zagrebu, započinje rasprave o ukidanju oblasti u Hrvatskoj i stvaranju jedne cjelovite hrvatske oblasti. U raspravi autor ukazuje na otpore tom nastojanju koji su dolazili iz redova zastupnika Narodne radikalne stranke i Samostalne demokratske stranke te cjelokupnoga režimskog tiska, posebno lista »Država«. Autor smatra da je aktivnost zastupnika HSS u skupštini dubrovačke oblasti (pa i u ostalim skupštinama na teritoriju Hrvatske) osjetno ugrožavala centralističko-unitaristički sustav Kraljevine SHS, zbog čega je vladajući režim upravo u to vrijeme pojačao napade na HSS i njezina predsjednika Stjepana Radića, što je završilo njegovim teškim ranjavanjem i zatim smrću. Autor se osvrće i na način funkcioniranja oblasne samouprave i na poslove koji su bili u nadležnosti oblasne skupštine i njezinih izvršnih organa.

Vidovdanski ustav 1921. godine utvrdio je novu administrativnu podjelu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Uz općine i kotare uvode se oblasti. Prema ustavnoj odredbi oblast čini prirodnu, kulturnu i gospodarsku cjelinu s najmanje 800.000 stanovnika. Podjelom države na oblasti velikosrpska vlast želi osigurati uspostavu centralističkog sustava dirigitiranog i upravljanog iz Beograda. Ta je podjela najviše pogodila Hrvatsku koja je administrativno raskomadana, a svaka oblast na njezinu teritoriju bila je direktno povezana s vladom u Beogradu. Zagreb prestaje biti političko i gospodarsko središte hrvatskih zemalja. U administrativno-državnom smislu on se izjednačuje sa središtima oblasti — Splitom, Dubrovnikom, Osijekom, Vukovarom i Karlovcem.

U početku oblasti djeluju bez predstavničkih organa vlasti (oblasnih skupština). Najviši predstavnik vlasti u oblasti bio je veliki župan. Imenuje ga vlada i direktno je potčinjen ministru unutrašnjih poslova kojemu redovito polumjesečno ili po potrebi dostavlja izvještaje o gospodarskim i političkim prilikama u oblasti.

Zakon o oblasnoj i sreskoj (kotarskoj) samoupravi donesen je 26. IV. 1922. godine. Između ostalog, taj zakon utvrđuje da u oblasti djeluje oblasna skupština kao autonomno samoupravno predstavničko tijelo koje se bira neposrednim izborima. Oblasna se skupština, prema odredbama toga zakona, brinula o rješavanju gospodarskih, zdravstvenih, prosvjetnih i kulturnih pitanja. Za financiranje djelatnosti iz svoje nadležnosti određivala je prireze na poreze građana.

Izbori za zastupnike oblasnih skupština održani su na početku 1927. godine. Dakle, od donošenja zakona do održavanja izbora prošlo je pet godina, što najbolje pokazuje kako se beogradskoj centralističkoj vladi nije žurilo provesti zakon u život i tako uvesti neke elemente oblasne samouprave u upravljanje državom. Oblasne bi skupštine svojom djelatnošću, temeljenom na zakonu, otežavale provedbu centralističkog modela vlasti, naročito u onim dijelovima države gdje je oporba imala većinu. Zato se i odugovlači s raspisivanjem izbora za oblasne skupštine. Za kotarske skupštine izbori nisu provedeni ni kasnije.

Uvođenjem oblasti Hrvatska je bila raskomadana na šest administrativnih cjelina: Zagrebačku oblast (središte Zagreb), Osječku oblast (središte Osijek), Srijemsku oblast (središte Vukovar), Primorsko-krajišku oblast (središte Karlovac), Splitsku oblast (središte Split) i Dubrovačku oblast (središte Dubrovnik). Hrvatski krajevi: kotari Čakovec i Prelog (Medimurje) uključeni su u Mariborsku oblast, Kastav u Ljubljansku oblast a Boka kotorska u Zetsku oblast.

Ni Dalmacija ni ostali dijelovi Hrvatske nisu prihvatili komadanje nacionalnog teritorija. Najizraženiji otpor pruža Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS) i njezin vođa Stjepan Radić; u Dalmaciji sve oporbene stranke, a najviše Hrvatska pučka stranka (HPS). Osvrćući se na prijedlog o komadanju Dalmacije list HPS *Jadran* iz Splita piše: »Ono što nije učinio dušmanski režim kroz stoljeća sada pokušava narodna vlada.«¹ Splitsko *Novo doba* smatra da Dalmacija čini »[...] prirodnu, socijalnu i ekonomsku cjelinu« te da mora ostati jedinstvena.²

HPS ističe da se podjelom nastoji provesti daljnje razjedinjavanje hrvatskoga nacionalnog prostora »[...] čime se velikosrpskim krugovima omogućuje da lakše ostvare dominaciju nad Hrvatima«. Podjeli Dalmacije na dvije oblasti suprotstavlja se i Pokrajinski težački savez (Zemljoradnička stranka), a splitski *Jadran* smatra da oni koji inzistiraju na podjeli Dalmacije na dvije oblasti »[...] vrijeđaju naše nacionalne osjećaje, rugaju se svoj dosadašnjoj političkoj borbi i bacaju zublju razdora između dosad uvijek složnog pučanstva te izazivlju sićušni kampanilistički egoizam, jednog naroda protiv drugog«.³

¹ *Jadran*, Split, broj 85 od 23. X. 1921.

² *Novo doba*, Split, broj 75 od 15. III. 1921.

³ *Jadran*, broj 90 od 30. XI. 1921.

Usprkos suprotstavljanju, Dalmacija je bila administrativno podijeljena na dvije oblasti, splitsku i dubrovačku. Zagovornici podjele isticali su da Dalmacija ne smije ostati politička cjelina jer je to postala zahvaljujući »osmansko-latinskoj vlasti«, a kao takva stalno upire poglede »[.] nacionalističkoj Italiji«. ⁴

Režimski orijentirani političari zalagali su se da se južna Dalmacija poveže s hercegovačkim zaleđem iz više razloga. Najvažniji je bio povećanje broja Srba u oblasti a i povećanje broja stanovnika, jer je dubrovačka oblast zaista bila malena, i mnogo ispod broja stanovnika utvrđenog propisima. Iako su radikali činili sve da se u dubrovačku oblast uključi i teritorij istočne Hercegovine s Mostarom, Trebinjem, Nevesinjem i ostalim mjestima toga područja, u čemu su im svesrdno pomagali i dubrovački radikali i demokrati, do toga nije došlo. Mostar se tome odupirao. On je htio postati središte oblasti, a radikali su to bili namijenili Dubrovniku. Dubrovačkoj oblasti imali su pripasti kotari Dubrovnik, Korčula, Metković, Makarska, Imotski i Hvar. Hvar i Imotski odmah su se tom prijedlogu suprotstavili, pa su pripali splitskoj oblasti. U dubrovačkoj oblasti ostali su kotari Dubrovnik, Korčula, Metković i Makarska. Komentirajući uspostavljanje dubrovačke oblasti, list *Rad* utvrđuje da je dubrovačka oblast ostala »malena i krnjava, jer joj je onemogućeno da dobije i svoje hercegovačko zaleđe«. ⁵

Uspostavom splitske i dubrovačke oblasti ostvarene su težnje unitarističko-centralističkih snaga da se Hrvatska i Dalmacija razbije kao jedinstvena gospodarska i politička cjelina. Zbrisane su tako sve institucije koje su označivale samobitnost i državni suverenitet Hrvatske i Dalmacije, pa makar i u obliku ograničene autonomije kakvu su hrvatske zemlje imale u sklopu Austro-Ugarske Monarhije (sabor, vlada, ban, predsjednik vlade i drugo).

Dubrovačka oblast uspostavljena je suprotno stavovima većine političkih snaga u Dalmaciji, uz svesrdnu pomoć prvaka Narodne radikalne stranke (NRS), posebno Ljube Jovanovića. Oni su podržavali Dubrovčane u njihovu zahtjevu, koji se u ovom slučaju podudara s težnjom unitarističko-centralističkih snaga da razbiju teritorijalno jedinstvo Hrvatske. U Dubrovniku u to vrijeme nije bilo jače političke snage koja se tome mogla suprotstaviti. I oni koji se nisu slagali s predloženim konceptom unutrašnjeg uređenja države i oni koji su se toj politici mogli suprotstaviti nisu to činili zbog lokalne politike, jer bi bili proglašeni protivnicima Dubrovnik. Zato anticentralističke snage ostaju po strani, uglavnom šute. Uzroke tome treba tražiti u općoj atmosferi što je u Dubrovniku nastala u vezi s osnivanjem oblasti, u kojoj je bilo teško odvojiti dubrovački lokalni interes od općehrvatskog interesa a da ne bude ocijenjen kao anti-dubrovački. U kampanji za uspostavljanje dubrovačke oblasti stvorena je politička klima u kojoj se isticala potreba obnove veličine Dubrovnik i njegove nekadašnje slave, što se lažno obrazlagalo uspostavom oblasti. Pobornici uspostave dubrovačke oblasti obraćaju se građanima riječima »[.] smetnite nesretnu i ubitačnu apatiju, pređite s međusobnih ličnih

⁴ Arhiv Dubrovnik (AD), Fond Kotarskog poglavarstva Dubrovnik, bez broja, 1921. godina.

⁵ *Rad*, Dubrovnik, broj 129 od 15. V. 1922.

mržnja i zadjevica«, podsjećajući ih na natpis na Kneževu dvoru koji je bio simbol stare dubrovačke politike: »Obliti privatorum, publica curate.«⁶ Zahtjeve za uspostavu dubrovačke oblasti potiče i suparništvo sa Splitom, kojemu Dubrovčani nisu htjeli dati prednost, smatrajući da u vođenju državnih poslova imaju prednost (tradicija Dubrovačke Republike, dubrovačka kultura, povijesna znanost i drugo).

Podjela Dalmacije na dvije oblasti uklapala se u centralističku politiku velikosrpskih unitarističkih krugova. Ona će omogućiti da u općinama, kotarima i oblastima, u kojima nije bilo nikakvih oblika samouprave, u čisto hrvatskoj sredini, unitaristi i centralisti dugo provode antihrvatsku politiku, da zatiru hrvatsko ime i sve što je hrvatsko.

Bez čvršćeg oslonca na ostale hrvatske krajeve, dubrovačka oblast tražila je oslonac u centralističkom državnom vrhu. Od Dalmacije je u to vrijeme bila odvojena i Boka kotorska i obalni pojas od Tivta do Spića, koji je do 1918. bio u sastavu Dalmacije.

Sve antirežimske, hrvatske političke snage suprotstavljaju se komadanju Hrvatske. Neposredno nakon prihvaćanja odluke o podjeli države na oblasti traži se revizija Vidovdanskog ustava kojom bi se to komadanje Hrvatske spriječilo. Uvođenje oblasti kratkotrajno je u Hrvatskoj bilo odgođeno zbog intervencije HRSS i njezina vođe Stjepana Radića, što je bilo potvrđeno i tzv. Markovim protokolom 1923. godine. Poznato je da je taj sporazum beogradska vlada ubrzo pogazila. Učestaliji zahtjevi za ukidanje administrativne podjele Hrvatske postavljaju se nakon sporazuma S. Radića s radikalima 1925. godine. Zahtjev za integraciju svih hrvatskih zemalja u jednu političku cjelinu postavlja dubrovačka *Hrvatska riječ*. U broju od 10. X. 1926. godine traži da se u okviru jedne administrativne jedinice ujedine sve hrvatske zemlje, i to »Banska Hrvatska, Dalmacija, Međimurje, Prekomurje, dio Istre s Kastvom, Baranja vezana s Osijekom, dio zapadne Bačke (gdje žive katolici Bunjevci i Šokci) sa Suboticom, Somborom i Apatinom. Takva Hrvatska bila bi ujedinjena u zajedničkoj državi s još pet oblasti (Slovenačkom, Bosansko-hercegovačkom, Crnogorskom, Srbijanskom i Starosrbijanskom)«. ⁷ Na konferenciji održanoj 20. IX. 1926. hrvatski federalisti dr. Polić i dr. Zanić suprotstavljaju se podjeli države na oblasti smatrajući da se njome daju velike ingerencije centralnoj vladi. Za Hrvatsku se traži uspostava Hrvatskog sabora, hrvatske vlade sa sjedištem u Zagrebu i s obuhvatom svih hrvatskih krajeva s pravom na samoopredjeljenje. ⁸ U članku »Naš cilj« dubrovačka *Narodna svijest* zahtijeva autonomistički uređenu Jugoslaviju podijeljenu na pokrajine čije teritorije veže prirodni, kulturni i gospodarski položaj i povijesni i narodni osjećaj. ⁹

Izbori za oblasne skupštine održani su 23. I. 1927. godine. U dubrovačkoj oblasti svoje su liste istakle ove stranke: HSS, HPS, NRS i Hrvatska

⁶ *Narod*, Dubrovnik, broj 2 od 12. I. 1921.

Više o uspostavi dubrovačke oblasti vidi *Franko Mirošević*, Počelo je 1918. » kolska knjiga«. Zagreb 1992., 85—86.

⁷ *Hrvatska riječ*, Dubrovnik, broj 41 od 10. X. 1926.

⁸ Isto.

⁹ *Narodna svijest*, Dubrovnik, broj 2 od 11. I. 1927.

federalistička seljačka stranka (HFSS) te Hrvatski radnički seljački savez. Oblasna se skupština birala na četiri godine, općim, jednakim i tajnim glasovanjem. Pravo biranja imali su građani po istim uvjetima kao i na parlamentarnim izborima, ali su u oblasti morali biti nastanjeni najmanje tri godine prije nego što su raspisani izbori. Gradovi i gradići s više od 5000 stanovnika isključivali su se iz sastava kotara, čineći posebne izborne jedinice. Zato su Dubrovnik i Blato na otoku Korčuli bili izdvojeni iz sastava dubrovačkog odnosno korčulanskog kotara, i činili su posebnu izbornu jedinicu.

Na oblasnim izborima u dubrovačkoj oblasti glasovalo je svega 52⁰/₀ birača, što pokazuje da za izbore nije postojao velik interes. Apsolutnu pobjedu postigla je HSS. Od ukupno 12 poslanika, koliko je činio sastav oblasne skupštine, 10 ih je bilo iz redova HSS, po jedan je bio izabran u izbornoj jedinici Blato iz redova NRS a u izbornoj jedinici kotara Korčula predstavnik Samostalne demokratske stranke (SDS).

Oblasna skupština dubrovačke oblasti sastala se 1. II. 1927.¹⁰ Na početku rada skupštine veliki župan dubrovačke oblasti Stijepo Knežević (radikal) upoznao je zastupnike sa stanjem u oblasti, naznačivši ujedno zadatke koje oblasna skupština ima obaviti. Na prvim sjednicama zastupnici su raspravljali o oblasnom proračunu, uredbi o oblasnim odborima, spisima Državnog arhiva u Dubrovniku koji su se nalazili u Beogradu, u Arhivu Srpske akademije nauka, o socijalnim problemima u oblasti, školstvu, zdravstvu i o prometnim problemima.¹¹ Zasjedanje skupštine pratio je dubrovački tisak. Iz izvještaja se vidi da je skupština raspravljala i o spajanju splitske i dubrovačke oblasti. Raspravu su pokrenuli zastupnici HSS. Dva zastupnika radikala i samostalnih demokrata oštro su se tom zahtjevu suprotstavila. Rasprava o spajanju navedenih oblasti izazvala je snažnu reakciju režimskog tiska. Splitska radikalska *Država* suprotstavlja se tom zahtjevu. U članku »Zar spajanje splitske i dubrovačke oblasti« pisac članka osporava pravo oblasnoj skupštini realizaciju toga zahtjeva. On smatra da je za to potrebna uredba koju donosi veliki župan.¹² Spajanje oblasti direktno je narušavalo ustavno utvrđenu admini-

¹⁰ Isto, broj 8 od 22. II. 1927.

Na prvom zasjedanju oblasna je skupština izabrala svoje organe: predsjednika (izabran Mato Klarić), potpredsjednika (izabran Niko Koprivica), te članove financijskog, zakonodavnog i odbora za molbe i žalbe i oblasni odbor kao svoj izvršni organ. Oblasni odbor radio je u zgradi »Vila Elisa« na Lapadu.

¹¹ Isto, broj 11 od 15. III. 1927.

Na ovom zasjedanju raspravljalo se i o osiguranju soli ribarima organiziranim u ribarskim zadrugama, o uređenju stovarišta soli, otvaranju zanatske škole u Korčuli, građevinskim radovima u općini Vrgorac, Dnbrovačkom arhivu, spajanju oblasti u Dalmaciji.

¹² *Država*, Split, IV, broj 281 od 19. II. 1927.

Država ističe da je za spajanje splitske i dubrovačke oblasti potrebno da svaka donese uredbu koju imaju potvrditi veliki župani a nakon toga se ona dostavlja Ministarskom savjetu (vladi) na mišljenje, a on donosi rješenje u roku od dva mjeseca. Tek bi tada, po mišljenju *Države*, to spajanje bilo i zakonom osnaženo. Inače *Država* smatra da rasprave o ujedinjenju oblasti ne treba otvarati dok se ne donesu oblasni proračuni. Zastupnici izabrani na listi HSS u oblasnoj skupštini smatrali su da se primjenom članka 93 Ustava i članka 56 Zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi bez navedene procedure može provesti ujedinjenje dviju oblasti.

strativnu podjelu države za koju smo prethodno utvrdili da je imala omogućiti provedbu unitarističko-centralističko-velikosrpskog sustava. Zato su radikali bili protiv toga zahtjeva.

Ideje o spajanju oblasti došle su iz vodstva HSS iz Zagreba. Stjepan Radić pokrenuo je u zagrebačkoj oblasnoj skupštini snažnu aktivnost u tom smjeru.

Dalmatinski su radikali smatrali da ujedinjavanje oblasti dovodi u pitanje opstanak centralističko-unitarnog sustava utvrđenog Vidovdanskim ustavom. Bojali su se da državne oblasne funkcije ne dođu u ruke antirežimskih snaga, te da se ne umanjuje vlast velikog župana, eksponenta velikosrpskih snaga u oblasti. Po njihovu mišljenju to bi bilo rušenje osnovnih principa centralističkoga unutrašnjeg uređenja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Radikali su se naročito suprotstavljali ponovnom uvođenju povijesnih granica Hrvatske s kojima je ona ušla u sastav Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. To su obrazlagali neosnovanim tvrdnjama o nejednakim socijalnim prilikama u objema oblastima, što je, navodno, bio jedan od osnovnih uvjeta za osnivanje tih oblasti.

Inzistirajući na razlikama u povijesnom razvitku dubrovačke i splitske oblasti (posebno Splita i Dubrovnika), radikali žele dokazati da Dubrovnik nije hrvatski i da je više vezan za hercegovačko i bokokotorsko zaleđe negoli za Hrvatsku. Radikale posebno smeta što bi se likvidiranjem dubrovačke oblasti prekinule veze koje postoje između Dubrovnika i »[...] zdrave prirodne transverzalne linije koje vode s Dunava na more«¹³ U spajanju obiju dalmatinskih oblasti radikali su vidjeli pokušaj vraćanja na »[...] političku koncepciju koja je na sjeveru osakatila Dalmaciju a na jugu je longitudinalno i neprirodno produžila preko Dubrovnika i Boke kotorske«¹⁴ Drugim riječima, oni dubrovačku oblast i nisu smatrali dijelom Hrvatske. Takav stav dovodi radikale do zaključka kako Radić navodno slijedi politiku »mletačkih providura« i »bečkih vlastodržaca«¹⁵ Protiveći se ujedinjavanju dubrovačke i splitske oblasti radikali nastoje spriječiti povezivanje hrvatskih zemalja u jednu cjelinu. Zahtjev za sjedinjenje oblasti list *Država* smatra »političkom i plemenskom demonstracijom« i pokušajem širenja Hrvatske prema Boki kotorskoj i Zetskom primorju, kako bi se Srbiji spriječio izlaz na more, tako da ona do mora može doći jedino preko hrvatskih zemalja.¹⁶

Radikali dakle čuvaju centralističko-unitaristički sustav vlasti utvrđen Vidovdanskim ustavom za koji smatraju da »[...] ruši pregrade koje su postavljene tuđinskom dominacijom između pojedinih dijelova našeg naroda po plemenskim, vjerskim i pokrajinskim razlikama«¹⁷

U borbi za zadržavanje administrativne podjele Dalmacije radikali su prozorno upozoravali na navodnu opasnost koja Dalmaciji prijete od Italije tvrdeći — apsurdno — da se obrana Dalmacije od talijanskih pose-

¹³ Isto, IV, broj 278 od 9. II. 1927.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

zanja može lakše postići ako postoje dvije oblasti nego kad bi bile ujedinjene.

Najistaknutiji predstavnik radikala u dubrovačkoj oblasnoj skupštini bio je Joakim Kunjašić iz Blata na otoku Korčuli, a izvan skupštine mnoge institucije u Dubrovniku koje su se dale zavesti režimskom politikom i koje su olako odbile značenje zahtjeva Stjepana Radića za integriranje hrvatskih zemalja i jačanje narodnog pokreta. Oni koji su se suprotstavljali ujedinjavanju dalmatinskih oblasti vodili su prvenstveno računa o lokalnim i regionalnim interesima. Takvom politikom objektivno su koristili zadržavanju unitarističkog sustava i velikosrpske hegemonije. Protiv spajanja oblasti bili su i dubrovački privrednici koji su smatrali da bi gubitkom oblasti Dubrovnik gospodarski nazadovao dok bi se Split još više razvio.¹⁸

U vrijeme dok su se u oblasnoj skupštini u Dubrovniku vodile rasprave o spajanju splitske i dubrovačke oblasti, zastupnik Gnječ postavio je pitanje povratka dokumenata Dubrovačkog arhiva koji su se bili nalazili u Beču a koje je Austrija vratila Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Dokumente je zadržala Srpska akademija nauka (SANU), da ih navodno prevede s turskih originala. Prevođenje se odužilo, pa su Dubrovčani počeli sumnjati u njihov povratak. Po Dubrovniku se govorilo da su dokumente »odnijeli Vlasi«. Istaknuti članovi SANU Aleksandar Belić i Ljuba Stojanović izjavili su da dokumenti nisu »[. . .] ni vlaški ni šokački, ni općinski već državni« — jer je država naslijedila prava Dubrovačke Republike.¹⁹

Na ljetnom zasjedanju oblasna je skupština prihvatila oblasni proračun u iznosu od 4.400.00 dinara, a odobreno je bilo i uvođenje prireza na zemljarinu u iznosu od 50% te na najmovninu, kučarinu i tečevinu u iznosu od 20%. Na tom zasjedanju zastupnici su kritizirali rad Hipotekarne banke koja ne odobrava kredite poduzetnicima s područja dubrovačke oblasti iako oni ulažu velika sredstva upravo u tu banku. Zastupnik Gnječ suprotstavio se suzbijanju utjecaja Crkve u školskim odborima. U tome on vidi nastojanje da se iz škole »[. . .] odstrani svaki vjerski upliv«. Po njegovu mišljenju to rade »[. . .] framasuni i svi oni koji podstiču raskol u Katoličkoj crkvi pomažući starokatolike«.²⁰

Jesensko zasjedanje započelo je 5. XI. 1927. godine. Na početku zasjedanja provedene su kadrovske promjene, jer su dva zastupnika oblasne skupštine izabrana u Narodnu skupštinu na parlamentarnim izborima te godine. Umjesto Mate Klarića, dotadašnjeg predsjednika oblasne skupštine, izabranog na listi HSS, izabran je Ivo Roko, a za tajnika, koju je

¹⁸ *Dubrovački list*, Dubrovnik, broj 1 od 21. II. 1927. *Država*, IV, broj 282 od 23. II. 1927.

Stjepan Radić prisustvovao je sjednici oblasne skupštine u Splitu 20. II. 1927., na kojoj se raspravljalo o spajanju splitske i dubrovačke oblasti. Iako su mnogi diskutanti ukazivali na velike poteškoće u ostvarivanju toga zahtjeva, on je načelno prihvaćen uz odluku da se rasprava do daljnjega odgodi. *List Država* navodi da je na sastanku Radićev prijedlog doživio neuspjeh, ali da je prihvaćen kako bi se spasio Radićev ugled.

¹⁹ *Dubrovački list*, broj 10 od 12. III. 1927.

²⁰ *Narodna svijest*, broj 25 od 23. VII. 1927.

funkciju do tada obavljao Ivo Roko, izabran je samostalni demokrat iz Vele Luke Luka Oreb. Ujedno je u oblasnu skupštinu izabran Ivan Padovan, a umjesto Joakima Kunjašića (radikala), Petar Vukosav.²¹ Izbor Oreba na dužnost tajnika oblasne skupštine bio je ujedno i prvi korak približavanju samostalnih demokrata HSS-u u Seljačko-demokratskoj koaliciji (SDK).

Na jesenskom zasjedanju oblasna je skupština raspravljala o gospodarskim pitanjima (unapređenju stočarstva i zaštiti riblje mladi), o gradnji školskih zgrada, osiguranju sredstava za rad dubrovačke bolnice i nekih oporavišta u oblasti, o državnim lječilištima, o održavanju putova i mostova, o otvaranju zanatskih škola i dječjih ustanova.²² Bili su to poslovi o kojima se dotad brinula centralna vlast, a kojih se ona nastojala osloboditi zbog velikih novčanih izdataka. Skupštinskim raspravama zastupnici su nastojali podstaći rješavanje gorućih gospodarskih, prosvjetnih, kulturnih i zdravstvenih problema na svom području. U svezi s tim predlagana je i odobravana pomoć u novcu, hrani, zajmovima i u otvaranju javnih radova. Nažalost, mnoge odluke ostajale su nerealizirane zbog nedostatka novca.²³

Oblasna skupština raspravljala je i o mnogim drugim pitanjima. Osvrnut ćemo se samo na neka iz široke lepeze problema kojima se bavila oblasna skupština. Na više sjednica u 1927. godini vodile su se žučne rasprave o oblasnom pečatu i liku koji se u njemu imao nalaziti. Zastupnici HSS zahtijevaju da oblasni pečat ima povijesni hrvatski grb. Tome se suprotstavlja samostalni demokrat Luka Oreb prijedlogom da to bude državni grb Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Radikal Joakim Kunjašić prihvaća prijedlog zastupnika HSS, ali inzistira da se umjesto riječi »hrvatski grb« stave riječi »grb Kraljevine Hrvatske«. U konačnoj verziji Kunjašić inzistira da se u oblasni pečat utisne lik svetog Vlaha, što nije prihvaćeno.

Nezadovoljan dominacijom HSS u oblasnoj skupštini, neposredno nakon njezina saziva, Luka Oreb izjavljuje da je oblasna skupština sastavljena

²¹ Isto, broj 45 od 10. XI. 1927.

Oblasna skupština, raspravljajući o gospodarskim pitanjima u cilju unapređenja vinogradarstva uputila je zahtjev Ministarstvu financija da se ukine carina na uvoz modre galice, sumpora i gospodarskih sprava, te da se pokrene inicijativa za izgradnju ceste Vela Luka—Blato—Smokvica—Pupnat—Korčula i Viganj—Kučište—Orebić.

²² *Država*, IV, broj 343 od 28. XI. 1927.

Navedene poslove prenio je na oblasne skupštine Ministarski savjet donošenjem posebne uredbe: njome su iz resora Ministarstva zdravlja, Ministarstva građevinarstva, Ministarstva trgovine, industrije i Ministarstva socijalne politike njihove nekadašnje nadležnosti prenesene na oblasne skupštine.

Odlukom o zaštiti morskog blaga oblasna je skupština nastojala spriječiti upotrebu dinamita u ribolovu te uvesti zakonitost u ulov plave ribe u plitkim vodama Neretve.

²³ *Narodni val*, Zagreb, broj 104 od 15. XI. 1927.

Postradalima u poplavi u dubrovačkoj oblasti oblasna skupština dala je 260.000 dinara iz Fonda za poplavljenice. Postradalima je Crveni križ SSSR-a dostavio 5000 rubalja, a Zagreb je za postradale dao pomoć u iznosu od 20.000 dinara. Bez komentara objavljena je vijest da je odbijena pomoć Crvenoog križa Praga, Beča i Pariza.

od ljudi koji ne predstavljaju većinu naroda i koji »[. . .] svojom separatističkom politikom doprinose rušenju narodnog i državnog jedinstva«. Zbog toga toj skupštini on i Kunjašić ne žele dati podršku.²⁴ Tu izjavu predsjednik oblasne skupštine Klarić ocjenjuje kao insinuaciju.

Na sjednici oblasne skupštine održanoj 8. III. 1927. Joakim Kunjašić grubo je napao Stjepana Radića nazvavši ga »zagrebačkim ciganinom i prevarantom« koji narodu »dugo obećava spasenje«.²⁵ Kunjašić je predbacivao skupštinskoj većini zbog njezinih postupaka prema radikalima, ističući da ne bi bilo ni oblasne skupštine ni oblasti da se za nju nisu zalagali radikali. Odbacujući Orebove napade predsjednik Klarić ističe da radićevska većina u oblasnoj skupštini nije skup od deset ljudi, kako tvrdi Oreb, već organizirana cjelina koja ima svoj program i koja nije ni separatistička ni antidržavna. »Mi smo Hrvati i to ostajemo — rekao je Klarić — a kao takvi jesmo i Jugoslaveni. Pripravni smo se žrtvovati za jedinstvo države i dobro zajedničke nam otadžbine.«²⁶

Oblasna skupština na sjednicama u 1927. godini raspravlja i o zahtjevu stanovnika sela Smokvica na otoku Korčuli da se izdvoji iz sastava općine Blato. Stanovnici Smokvice taj zahtjev postavljaju još 1921. godine. Općina Blato na čelu s komesarom Joakimom Kunjašićem odbija to. Smokvičani ponovo 1925. zahtijevaju od velikog župana dubrovačke oblasti uspostavu općine Smokvica. Općinsko vijeće u Blatu odbija to s obrazloženjem da bi otcjepljenje bilo protiv interesa stanovnika Blata, bolje rečeno, protiv interesa nekolicine bogatih Blačana koji su od općinske uprave u Blatu imali najviše koristi. Pitanje odvajanja Smokvice od Blata, pa prema tome i Smokvici susjednog mjesta Čara, zadire u gospodarske interese općine Blata, jer su Smokvičani, što je i razumljivo, tražili da njihovoj budućoj općini pripadnu i sva zemljišta koja su po katastru njihova. Pritom su se pozivali na granice posjeda utvrđene prije sto godina. Kunjašić, poznat kao vješt političar i osoba bez milosti prema svojim protivnicima, odugovlači rješavanje zahtjeva Smokvičana. Da ih smiri, on izjavljuje da će se oni »[. . .] kao braća dogovoriti i zemlje bratski podijeliti«. Suprotno navedenoj izjavi svim mogućim sredstvima nastoji da do odvajanja ne dođe.²⁷

Smokvica je prije priključenja općini Blato bila u sastavu općine Korčula. Blatu se priključila zbog prometne povezanosti i lakšeg komuniciranja s općinskim središtem. Smokvičani i Čarani smatraju da Blato sa svojih 8000 stanovnika općinu može uzdržavati bez Smokvice i Čare. Oni Bla-

²⁴ *Dubrovački list*, broj 3 od 8. III. 1927.

Arhiv Dubrovnik, Fond velikog župana dubrovačke oblasti broj 3297 od 11. XI. 1927. Rasprava o pečatu završena je zaključkom da u njemu ostane državni grb, a na zgradi oblasne skupštine stajao je natpis bez grba.

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

Napadajući predsjednika oblasne skupštine Matu Klarića, Joakim Kunjašić je izjavio: »To predsjednik ne bi nikad učinio da nije slučajno dospio u tabor bijelog roblja zagrebačkog ciganina koji već dugo obećava da će ih kroz pakao republikanstva i purgatorij hrvatstva jednog dana tra la beati genti ali što ih je u svemu prevario, prevarit će ih i u tome i konačno prepustiti da traže druge Beatrice...«

²⁷ *Hrvatska riječ*, broj 5 od 2. VIII. 1925.

ćanima poručuju: »Nećemo dragi Blaćani ne! Granice su udarene ne od jučer već više od sto godina pa ćemo se njih držati a vama ako vam je tijesno u vašem odlomku mi ćemo biti toliko širokogrudni prema vama pa ćemo vam dati naših zemalja.«²⁸ Zahtjevi Smokvice podstaknuti su bili i političkim suprotnostima. Jakoj organizaciji HSS smeta jaka radikalna grupacija na čelu s Kunjašićem u Blatu, pa se osnivanjem samostalne općine žele te stege osloboditi. Smokvićani svoj zahtjev nisu uspjeli realizirati jer oblasna skupština nije bila ovlaštena mijenjati (bez suglasnosti više vlasti) općinske granice.

U toku 1928. godine oblasna je skupština zasjedala u tri navrata (u siječnju, ožujku i prosincu). U središtu pozornosti zastupnika bila je rasprava o oblasnom proračunu, reguliranju ribolova u plitkim vodama Neretve, gradnji puta Blato—Pupnat, otvaranju radnog mjesta učitelja poljodjelstva u Blatu, uvođenju još jednog stranog jezika u gimnaziji u Vrgorcu, čišćenju Stonskog kanala, uređenju nekih pristaništa u oblasti, likvidaciji poljoprivredne stanice u Metkoviću, unapređivanju organizacije rada u rasadniku Čibača kraj Dubrovnika, unapređivanju prerade duhana i njegove bolje i kvalitetnije klasifikacije, izgradnji puta Trstenik—Kuna—Trpanj, isušenje Vrgoračkog jezera, unapređivanju riblje industrije na području oblasti i drugo.

U dvije godine djelovanja oblasna skupština dubrovačke oblasti pokazala je da je preuzela mnoštvo ranije kompetencije oblasne uprave i centralne vlade, čime je oslabila uloga centralnih državnih organa na području odgoja, obrazovanja, zdravstva i gospodarstva. Ograničena novčana sredstva koja su se osiguravala oblasnim godišnjim proračunom sporo su rješavala probleme u obrazovanju, zdravstvu, izgradnji putova i cesta, lučkih pristaništa, svjetionika, u poljoprivredi, ribarstvu, obrtu, industriji i drugim granama gospodarstva. Centralna je vlast i dalje imala velika ovlaštenja, pa je oblasna samouprava s oblasnom skupštinom i njezinim izvršnim odborom bila ipak umnogome ograničena.²⁹

Skupština dubrovačke oblasti osudila je događaje u Narodnoj skupštini u Beogradu 1928. i zločinačko ubojstvo zastupnika HSS. Izvršni organ te skupštine, oblasni odbor, nije se složio s odlukom velikog župana dubrovačke oblasti kojom se smjenjuju članovi općinske uprave u Dubrovniku: Miho Škvrce, Baldo Poković, Niko Koprivica i Roko Mišetić, zbog toga što u povodu Vidovdana na zgradi općine nisu istakli zastavu i što su bojkotirali vidovdansku svečanost. Prema propisima koji su bili na snazi, za njihovu je smjenu bila potrebna suglasnost oblasnog odbora. Na zasjedanju oblasne skupštine, održanom uoči proglašenja diktature, osuđeno je i raspuštanje općinskog vijeća i ponovno uvođenje komesarijata.³⁰

²⁸ Isto.

²⁹ *Narodna svijest*, broj 4 od 26. I. 1928. i 7 od 16. II. 1928. Na zasjedanjima održanim u 1928. godini oblasna skupština ponovo postavlja pitanje sjedinjenja oblasti. *Narodna svijest* u broju 16 od 19. IV. 1928. ponavlja argumente o političkim i gospodarskim specifičnostima dubrovačke oblasti. Tvrdi da je dubrovačka oblast najhrvatskija oblast u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a da su u gospodarskom pogledu obje oblasti siromašne.

³⁰ Više o tome vidi *Franko Mirošević*, Počelo je 1918. 208—220.

SUMMARY

POLITICAL PROGRAM OF THE DUBROVNIK DISTRICT ASSEMBLY

The first constitution of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes (SHS) divided the country in thirty three regions. The regime wanted to include in the Dubrovnik region Hercegovinian hinterland with Serb majority. Following decisive opposition of Croats, especially Stjepan Radić's party, the regime had to conduct elections in 1927 for regional assemblies. Radić's Croat Peasant Party (HSS) won elections in Dubrovnik region.

Already during the first session of the Assembly, the HSS representatives raised the issue of unification of the Dubrovnik and Split regions in order to create a unified Croat region. The pro-regime Dalmatian Radicals opposed the move.

Regional Assemblies gradually assumed many competencies which were previously the responsibility of central government. This weakened somewhat the power of the centralized system. Regional Assemblies were abolished by the dictatorship of 1929.